

ПРОБЛЕМИ ПЕДЕВТОЛОГІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ

У статті розглядається важлива галузь педагогічних знань – педевтологія. Проаналізовано педевтологічні праці польських учених, зокрема концепції професійної підготовки вчителів. Виокремлено стратегічні орієнтири дослідження у сфері педевтології: професійні компетенції вчителя; орієнтації та цінності в професійній діяльності педагога; учитель як особистість у взаєминах з учнями; "ефективний учитель"; суспільно-економічний статус учителя. Виявлено певні здобутки вітчизняних науковців у цій галузі педагогічних знань та намічено перспективи її розвитку.

Ключові слова: педевтологія, педагогічна професія, учитель, концепції професійної підготовки вчителів, андрагогіка.

Проблеми діяльності вчителя та підготовки нової генерації педагогів залишаються надзвичайно актуальними в умовах неперервної освіти і створення єдиного освітнього європейського простору. У цьому напрямі виявлено значні здобутки польських учених. Особливу увагу польських науковців та педагогів-практиків привертають проблеми становлення вихователя та вчителя, питання формування особистості педагога та вдосконалення його професійної діяльності, перспективи неперервної педагогічної освіти.

Мета статті полягає у вивченні та реалізації ідей педевтології в теорії і практиці польських та українських учених.

Н. Г. Ничкало зазначає, що у полі зору польських учених знаходиться така важлива галузь педагогічних знань, як педевтологія і здійснює аналіз педевтологічних праць польських науковців [4]. Академік Н. Г. Ничкало розкриває значення поняття "педевтологія" (англ. *pedeutology*, фр. *pedeutologie*) як науки про вчителя та його професію, що є складовою субдисципліни педагогіки, яка системно розвивається впродовж столітньої історії. Предметом педевтології постають певні положення щодо вчительської професії: особистісні якості вчителя; добір кандидатів для вчительської професії, підготовка, удосконалення й самовдосконалення вчителів, їхнього професійного розвитку; авторитету і педагогічного таланту, результативності і цінності їхньої праці; умов життя; зміни в професійній структурі вчительства; позиції і соціальні функції вчительської професії; педагогічне новаторство й дослідницька праця; методи контролю й оцінювання вчителів; потреба у вчителях; професійні долі випускників навчальних закладів, що здійснюють

підготовку вчителів [4, с.16]. Упродовж останніх майже 200 років відбувається процес професіоналізації й розвитку професійних компетенцій учителів.

Учена проаналізувала також досвід розробки і впровадження стандартів підготовки вчителів та науковий доробок професора Тадеуша Левовицького, що представлено в монографії "Problemy kształcenia i pracy nauczycieli" [10]. У роботі викладено нетрадиційні погляди на цю проблему в контексті освітньої реформи та відповідних змін у доктринах підготовки педагогів Польщі. Запропоновані польськими вченими моделі підготовки вчителя з урахуванням сучасних потреб системи освіти й ринку праці будуть корисні й українським науковцям. Роботи Т. Левовицького стали визначальними в галузі педагогіки. Т. Левовицький пропонує такі концепції професійної підготовки вчителів: загальноосвітня, особистого різнобічного розвитку; спеціальної професійної підготовки; формування методичних навичок. Автор обґрунтовує теоретичні засади ідеальної моделі освіти вчителя й підкреслює, що зміни в освіті потребують змін самого суспільства, оскільки освіта є частиною його життя. На його думку, такі зміни передбачають фундаментальні зміни відносин між країною, суспільством, освітою та особистістю і мають позначитися на змінах у відносинах між учасниками освітнього процесу – учителями та учнями, учительськими та учнівськими колективами; окреслені зміни впливають на формування сучасної моделі освіти та визначення нових умов її функціонування [2].

Крім того, викликає великий інтерес робота Генріки Квятковської "Pedeutologia", у якій був розроблений фундаментальний підручник з педевтології. У підручнику глибоко проаналізовано природу педагогічної діяльності, простежено генезу поняття "вчитель", теоретичні засади цієї проблеми, різні підходи до цього поняття, діалектичний характер професійних функцій учителя, запропоновано різні концепції підготовки вчителя ("рефлексійної практики", "через практику" та "гуманістичну концепцію підготовки вчителя"). Велика увага надається автором індивідуальному розвитку вчителя, його суспільній та інтелектуальній діяльності. Г. Квятковська наголошує на необхідності оволодіння вчителем ґрунтовними та всебічними науковими знаннями. Водночас практичні вміння педагога повинні базуватися на поглибленій теоретичній підготовці та інтелектуальній компетенції. Важливою є також неповторна індивідуальність педагога, його внутрішня сила, що надає професійній діяльності глибокий зміст [7]. порушено й питання професіоналізму вчителя, його професійного розвитку, професійній ідентичності педагогів. Визначені проблеми аналізуються на міждисциплінарних засадах.

Польські вчені В. Хорин та Я. Мацієвський розглядають *педевтологію* (pedeutologia) у контексті *андрагогіки* – науки про освіту дорослих. За

редакцією науковців у 2004 році вийшов збірник статей "Учитель-андрагог на початку ХХІ століття". Збірник містить цінний матеріал щодо підготовки вчителів-андрагогів. Окреслено шляхи, способи і форми освіти дорослих, що сприяють подальшому розвитку особистості. Особистість педагога постає як інтегральна єдність креативності та саморозвитку [12].

Знаний науковець А. Катусевич також працює в галузі андрагогіки. Виходячи з ідеї ціложиттєвого навчання він визначив основну проблематику наукових досліджень у сфері педевтології та окреслив стратегічні орієнтири цієї галузі: професійні компетенції вчителя; орієнтації та цінності в професійній діяльності педагога; учитель як особистість у взаєминах з учнями; "ефективний учитель"; суспільно-економічний статус учителя; якість життя сільських та міських учителів; учитель у локальному вимірі свого індивідуального середовища; учитель у світі теорії "педагогічного романтизму" та інші [11].

Дослідник П. Кволик розробив та охарактеризував цілу систему компетенцій сучасного вчителя: предметні, дидактико-методичні, психологічні, морально-духовні, комунікативні, реалізаційні, інтерактивні, асертивні (дотримання прав дітей та молоді), постуляційні, фасилітаторські (концентрація уваги на особистості учня), креативні, пізнавальні, організаторські, інформаційно-медіальні, праксеологічні (планування), діагностичні, компетенції контролю та оцінки, самоосвіти [8].

Зазначимо, що в окремих ВНЗ Польщі педевтологія викладається як навчальний предмет курсу магістратури згідно з освітніми стандартами. Існує професійна спільнота, що об'єднує педагогів-педевтологів Польщі.

Відзначимо, що в Україні у цьому напрямі також ведуться певні наукові пошуки. Так, в Інституті педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України, захищено значну кількість дисертацій із проблеми педагогічної освіти (О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, Є. С. Барбіна, В. М. Єремєєва, А. І. Кузьмінський, О. А. Лавріненко, Л. О. Хомич, Н. В. Якса та ін.), у яких представлено різноаспектні концептуальні моделі професійної діяльності та професійної підготовки вчителя.

У цьому ж напрямі впродовж тривалого періоду здійснюються дослідження в межах Житомирської науково-педагогічної школи "Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів". Різні аспекти цієї проблеми представлено в роботах О. Є. Антонової: визначено основні філософські та загальнонаукові принципи та підходи до вивчення природи обдарованості; обґрунтовано логіку розвитку творчих здібностей ("задатки–здібності–обдарованість–талановитість–геніальність"); сформульовано поняття "обдарованість"; розроблено модель обдарованості на основі ортогонального підходу; створено модель та концепцію педагогічної обдарованості як виду професійної обдарованості у ВНЗ; запропоновано методики / технології розвитку педагогічної обдарованості студентів;

створено відповідний науково-педагогічний супровід та науково-методичний Центр роботи з обдарованими студентами [1, с. 71–82]. О. В. Вознюк проаналізував соціально-громадянські й професійно-особистісно значимі якості педагога за такими напрямками: освітньо-кваліфікаційний (виявлено якості педагога як фахівця, що відповідають певним освітнім стандартам), соціально-особистісний (виявлено соціально значущі якості педагога як представника певного соціуму та транслятора його культурно-національної спадщини), творчо-креативний (виділено творчі якості педагога), технологічний (виокремлено технологічні етапи формування відповідних якостей педагога), розвивальний (з'ясовано механізми розвитку професійно-педагогічних якостей педагога), мислєдіяльнїсний (обґрунтовано провідні аспекти педагогічного мислення вчителя), які реалізують окреслені якості у їх діалектичній єдності та відповідають компонентам особистості педагога [5, с. 67–74]. С. С. Вітвицька комплексно й системно розглянула наукову проблему, яка до цього часу не була предметом спеціального дослідження – педагогічну підготовку магістрів в умовах ступеневої вищої освіти України; з'ясувала головні передумови, які привели наприкінці ХХ–початку ХХІ століття до неперервної освіти, ступеневої педагогічної освіти; запропонувала й науково обґрунтувала концепцію педагогічної підготовки фахівців найвищого освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" з урахуванням сучасних суспільно-історичних, соціально-педагогічних змін в Україні і світовому освітньому просторі; виокремила головні ознаки педагогічної підготовки магістрів як системи (набуття нею завершеного вигляду, виявлення специфічних закономірностей, сформованість у її складі мікросистем, що визначають її структуру: навчально-освітня підготовка, підготовка до інноваційної діяльності, науково-дослідницька робота, система практик; наявність їх постійної взаємодії як системного динамічного утворення з умовами існування; інтегрованість з іншими галузями знань). Автором розроблено експериментальну модульно-контекстну технологію на принципах евристичної педагогіки; створено навчально-методичний комплекс з педагогіки вищої школи; удосконалено зміст педагогічної освіти, принципи конструювання та критерії його відбору; теорію та методіку викладання педагогіки вищої школи [1, с. 302–315].

І. І. Коновальчук розкрив сутність інноваційної компетентності педагогів. На технологічному рівні система розвитку інноваційної компетентності педагогів конкретизується в таксономії цілей, змісті складових освоєння компетентностей, формах і методах науково-методичної, навчально-професійної, самоосвітньої та ін. видів діяльності. У процесуальному аспекті – технологія розвитку інноваційної компетентності педагогів представляє систему форм, методів, засобів організації інноваційного навчання й практичної інноваційної діяльності педагогів. Поряд із традиційними перевага надається інноваційним, зокрема

інтерактивним, методам. Дослідник виходить із твердження, що розвиток інноваційної компетентності можливий тільки в процесі здійснення інноваційної діяльності та постійної саморефлексії її досвіду [5, с. 116–123]. Н. Г. Сидорчук сформулювала базове поняття – система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у площині єдиного європейського освітнього простору, що розглядається як певна цілісна множина взаємопов'язаних елементів, завдяки якій на високому науковому рівні реалізуються завдання гуманізації фахової (фундаментальної) складової університетської освіти. У зазначеному контексті педагогіка як наука і навчальна дисципліна є не тільки засобом збереження культури й виробництва, але й засобом розв'язання завдань формування професійно значущих якостей особистості, які підвищують рівень її соціальної успішності, конкурентоспроможності на європейському ринку праці, відповідальності за результати професійної діяльності, особистісного саморозвитку [1, с. 260–274].

Т. І. Шанскова систематизувала вітчизняний та зарубіжний досвід професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти; обґрунтувала її теоретико-методологічні засади, зокрема концептуальні положення організації досліджуваного процесу; на основі категоріального аналізу психолого-педагогічної літератури в науковий обіг увела поняття "професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти"; розробила та експериментально підтвердила авторську андрагогічну модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти та її складові (теоретико-методологічну, методичну, технологічну, результативну), охарактеризовано їх взаємозв'язок та взаємозумовленість; визначено критерії та показники готовності вчителя, психолога, соціального педагога до професійної діяльності [5, с. 234–243]. Окреслена проблематика також представлена у низці колективних монографій науковців школи, присвячених підготовці вчителя. Отже, настав час виокремити цю галузь знань у навчальних планах ВНЗ.

Крім того, в Україні видано навчальні посібники "Вступ до педагогічної професії", які наближені до проблематики педевтології. Так, у навчальному посібнику М. М. Фіцули висвітлено особливості педагогічної діяльності, визначено вимоги до особистості вчителя, охарактеризовано сучасну загальноосвітню школу. Розкрито проблеми підготовки майбутнього вчителя у вищому педагогічному навчальному закладі; представлено зміст і форми навчання студентів; проаналізовано особливості педагогічної практики студентів у школі й підготовку їх до педагогічного спілкування; самостійна робота і самовиховання майбутніх педагогів; структура системи освіти в Україні, принципи її побудови. Навчальний посібник

підготовлено з урахуванням вимог чинної навчальної програми для студентів вищих педагогічних закладів освіти [6].

Корисним є ще один посібник, розроблений Г. М. Мешко,— "Вступ до педагогічної професії". Він включає такі розділи: професійна діяльність і особистість педагога, професійне спілкування у структурі діяльності педагога, підготовка вчителя у ВПНЗ, професійне самовиховання майбутнього вчителя [3]. У першому розділі обґрунтовано загальні засади педагогічної професії, сутність і функції педагогічної діяльності, становлення й розвиток педагогічної професії, її особливості, запропоновано структуру та стилі педагогічної діяльності. Учителя розглянуто як суб'єкта педагогічної діяльності, визначено професійно зумовлені вимоги до особистості вчителя та роль особистісних якостей учителя в педагогічній діяльності. Виокремлено розділ "Професійне спілкування у структурі діяльності педагога", визначено сутність такого спілкування, структуру, стилі, проаналізовано поведінку вчителя в ситуації конфлікту. Підготовку вчителя у ВПНЗ розглянуто в контексті модернізації вищої освіти згідно з вимогами Болонського процесу, проаналізовано організацію навчально-виховного процесу у виші та форми організації навчання, розглянуто особливості організації та культуру навчальної праці студента, роль наукової роботи студентів у системі професійної підготовки. На наш погляд, доцільним є розділ із професійного самовиховання майбутнього педагога, в якому представлено роль самовиховання в системі підготовки майбутнього вчителя та його технологія. В умовах безперервної освіти великого значення набуває професійне зростання майбутнього вчителя, про що йдеться в посібнику. Водночас до кожного розділу подано педагогічні задачі та педагогічні ситуації, тести й методики для самопізнання [3].

Висновки. Таким чином, створено передумови для розробки цілісного курсу педевтології в Україні, враховуючи необхідність підвищення соціального статусу вчителя, а також значні напрацювання у цій галузі. У перспективі важливо доповнити наукові доробки такими розділами: історія становлення вітчизняної галузі педевтології, сучасні концептуальні моделі підготовки вчителя, педагогічна акмеологія, учитель у системі андрагогічного знання, учитель у глобалізованому суспільстві, підготовка вчителя в умовах ціложиттєвого навчання та інші.

Список використаних джерел та літератури

1. Акмеодягнення науковців Житомирської науково-педагогічної школи : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк.— Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016.— 404 с.
2. Левовицький Т. Професійна підготовка і праця вчителів / Тадеуш Левовицький ; пер. з пол. А. Івашко ; НАПН України, Пол.-укр. культ. т-во м. Маріуполя (Україна).— К. ; Маріуполь : Рената, 2011.— 119 с.

3. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навч. посібн. для студ. вищих навч. закладів / 2-ге вид. // Г. М. Мешко.— К. : Академвидав, 2012.— 200 с.
4. Ничкало Н. Г. Педевтологічні пошуки в педагогічній науці / Н. Г. Ничкало // Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського : Педагогічні науки.— Вип. 1.33.— С. 16–21.
5. Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк.— Житомир : Вид-во Рута, 2016.— 400 с.
6. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посібн. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Навчальна книга.— Богдан, 2011.— 168 с.
7. Kwiatkowska H. Pedeutologia / H. Kwiatkowska.— Warszawa, 2008.— 260 s.
8. Kwoлик P. Kompetencje zawodowe nauczycieli nauczania początkowego w zreformowanej szkole podstawowej (szkic teoretyczny) / P. Kwoлик // Kompetencje nauczycieli w reformowanej szkole / pod red. Michalewskiej.— Katowice, 2003.— S. 25.
9. Lewowicki T. O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki / T. Lewowicki.— Warszawa–Radom. Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, 2007.— 283 s.
10. Lewowicki T. Problemy kształcenia i pracy nauczycieli / T. Lewowicki.— Warszawa–Radom. Instytut Technologii Eksploatacji. – Państwowy Instytut Badawczy, 2007.
11. Myśl pedeutologiczna i działanie nauczyciela ; red. A.Kotusiewicz.— Białystok, 2000.— Т. II.— S. 337–347."O potrzebie pedagogiki konstruktywnej".
12. Nauczyciel androgog na początku XXI wieku / red. W. Horynia, J. Maciewskiego.— Wrocław, 2004.— S. 23–24.
13. Pedeutologia. Cz. Banach // Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku.— Т.IV.— Wydawnictwo Akademickie "Żak", Warszawa, 2005.— S. 301–306.

Aleksandra Dubaseniuk. Zagadnienia pedeutologii w badaniach polskich i ukraińskich naukowców.

W artykule omówiono ważną dziedzinę pedagogiki – pedeutologię. Przeanalizowano prace pedeutologiczne polskich badaczy, zwłaszcza koncepcji przygotowywania zawodowego nauczycieli. Określono strategiczne punkty orientacyjne badań w dziedzinie pedeutologii: kompetencje profesjonalne nauczyciela; punkty orientacyjne oraz wartości w działalności profesjonalnej pedagoga; nauczyciel jako osobowość w relacjach z uczniami; „efektywny nauczyciel”; status społecznoekonomiczny nauczyciela. Ustalono pewne efekty ukraińskich naukowców w tej dziedzinie pedagogiki oraz wyznaczono perspektywy jej rozwoju.

Słowa kluczowe: pedeutologia, profesja pedagogiczna, nauczyciel, koncepcji zawodowego przygotowywania nauczycieli, andragogika.

***Dubaseniuk Aleksandra. Pedeutology Issues in Researche
of the Polish and Ukrainian Scholars***

The article considers an important sector of the pedagogical knowledge – pedeutology. The pedeutology works of Polish scholars are analysed, in particular the concept of the teachers' vocational training. The strategic points of the research in the field of pedeutology, specifically the professional competence of the teachers, the orientation and values of the professional activity of a teacher, a teacher as a personality and his / her relationships with students, the "effective teacher", the socio-economic status of the teachers are differentiated. Some achievements of the domestic scholars in this area of the pedagogical knowledge and the prospects of its development are revealed.

Keywords: pedeutology, teaching profession, teacher, concepts of vocational training of teachers, andragogy.